

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เป็นระดับการศึกษาที่เชื่อมต่อระหว่างระดับประถมศึกษาและอุดมศึกษา จึงนับว่าเป็นความสำคัญยิ่งต่อการสร้างมาตรฐานการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยรุ่น เป็นวัยที่มีความเชื่อ ความศรัทธา และยึดมั่นในสิ่งที่เขาได้รับรู้ปลูกฝังความคิดความเชื่อเหล่านี้ จะพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ (กรมวิชาการ, 2534 อ้างถึงใน อารังศักดิ์ อารังเลิศฤทธิ์, 2540, หน้า 6)

การเรียนการสอนวิชา ศิลปะศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่แผนการศึกษาของชาติในอดีต จนถึงแผนการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน ศิลปะศึกษาได้รับการพัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ทั้งทางด้านบุคลากร ด้านวิชาการ ด้านกระบวนการเรียนการสอนและทางด้านกิจกรรมศิลปะ แต่ก็ยังไม่เป็นเอกภาพในเชิงอุดมการณ์ หรือยังไม่เป็นไปอย่างทั่วถึงในระดับประเทศ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2527, หน้า 2 อ้างถึงใน ทวีรัตน์ กุลตำรวจวิวัฒน์, 2543, หน้า 5) การจัดการเรียนการสอน ยังขาดความสัมพันธ์กับสภาพสังคมที่พัฒนาไปอย่างมาก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 63-64) กล่าวคือ การจัดกระบวนการเรียนการสอนยังมุ่งเน้นถ่ายทอดเฉพาะเนื้อหา ไม่เน้นกระบวนการให้ผู้เรียนพัฒนาการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความรู้ ซึ่งยังไม่เอื้อต่อการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะ “มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี” (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 21) ดังจะเห็นได้จากรายงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เรื่องหลักสูตรการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า การกำหนดสัดส่วนและเวลาเรียนเนื้อหาทางวิชาการและทักษะอื่น ๆ ยังไม่เหมาะสมสอดคล้องเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการเรียนรู้โลกแห่งอนาคต ส่วนด้านคุณภาพของการเรียนการสอนและการบริหารจัดการพบว่า ครูส่วนใหญ่ยังใช้การสอนแบบเดิม คือ การบรรยาย ไม่เน้นกระบวนการให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (อารังจันทวานิช และ ไพบุลย์ แจ่มพงษ์, 2542, หน้า 5)

วิชัย ตันศิริ (2541, หน้า 96-97) ได้กล่าวถึงจุดเน้นของปรัชญาการศึกษาเพื่อเตรียมคนให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อสำคัญข้อหนึ่งได้แก่ ความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ (การมองมหภาค และจุลภาค) เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร มีการเชื่อมโยงอย่างทั่วถึงและกว้างขวาง ทำให้จำเป็นต้องรู้จักพิจารณาถ่วงถ่วงและเลือกสรรการนำมาใช้ประโยชน์ เนื่องจากกระบวนการเรียนการสอนของเราที่ผ่านมาอาจจะเน้นในการจำมากเกินไปจนหย่อนในเรื่องที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนหัดแสดงความคิด นอกจากนั้น เป้าหมายการเรียนการสอนในทุก ๆ สาขาวิชาควรจะเป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้มองกว้าง มองไกล ซึ่งอาจจะเรียกว่าเข้าใจในระดับมหภาค และสามารถวิเคราะห์แยกแยะได้ในระดับจุลภาค

ทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์เป็นหนึ่งในทักษะกระบวนการเรียนการสอนที่หลักสูตรเน้นให้ครูจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนมีทักษะในการคิด ซึ่งการสอนให้บังเกิดผลควรต้องเน้นกิจกรรมเชิงกระบวนการให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิบัติเป็นขั้นตอน เพื่อศึกษาหาความรู้และพัฒนาความสามารถต่าง ๆ อยู่เสมอ (กรมวิชาการ, 2533, อ้างถึงใน บำรุง ใหญ่สูงเนิน, 2537, หน้า 2)

การจัดการเรียนการสอนศิลปะที่มุ่งเพียงผู้ปฏิบัติ ขาดการฝึกให้เด็กมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง ทำให้เด็กขาดความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลป์ ขาดการปลูกฝังการเป็นผู้ชื่นชมศิลปะที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2532, หน้า 208-209) ซึ่งโดยธรรมชาติของศิลปะ เป็นธรรมชาติที่มีคุณค่าทางนามธรรม เช่น รสนิยม ความพึงพอใจ ทัศนคติ ศิลปะเด็กจึงมีเหตุผลที่จะสร้างคุณค่าทางนามธรรม ไม่ใช่เน้นทักษะเหมือนเช่นเดิม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 92)

การเรียนการสอนวิชา ศิลปะศึกษาที่ผ่านมาคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า วิชาศิลปะเน้นที่จะพัฒนาผู้เรียนในด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) และ ด้านจิตพิสัย (affective domain) เท่านั้น โดยมองข้ามไปว่าศิลปะก็เป็นวิชาหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการรู้คิดได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเรียนการสอน ศิลปะวิจารณ์ ซึ่งต้องใช้ความรู้ความคิดในการวิเคราะห์ ตีความ และตัดสินใจ ประเมินค่าออกมา ดังที่ ไลน์สไตน์ (Feinstein, 1982 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออนันท์, 2543, หน้า 41) กล่าวว่า การตีความศิลปะนี้เป็นกิจกรรมที่สำคัญ และล้าลึกยุ่งยาก ดังนั้นการเรียนหรือฝึกหัดทางศิลปะด้านนี้ จึงนับว่าเป็นการพัฒนาพุทธิปัญญา (cognitive) ที่สำคัญ

ความรู้ทางการวิจารณ์เป็นความรู้เชิงวิเคราะห์ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการเรียนรู้และเข้าใจงานศิลปะ ในระบบการศึกษาของเราผู้สอนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ด้านนี้และก็มีอีกส่วนหนึ่งที่มีความรู้ แต่ไม่มีโอกาสได้ใช้ เนื่องจากปัญหาของหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร เช่น หลักสูตรให้เวลาสำหรับการเรียนศิลปะน้อยไปจนผู้สอนไม่มีโอกาสวิจารณ์งานของผู้เรียนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย จึงทำให้การเรียนการสอนเน้นหนักในทางปฏิบัติไปโดยปริยาย กรณีนี้

มักเกิดกับระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เกี่ยวกับเรื่องนี้ สำหรับบทบาทของการวิจารณ์ศิลปะเพื่อการศึกษาศิลปะที่มีอยู่ในระบบการศึกษาของเรา เมื่อมองในสภาพรวม ๆ จะพบว่ายังไม่แสดงบทบาทอันเด่นชัดเท่าที่ควร ทั้งนี้คงเป็นเพราะผู้สอนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของการวิจารณ์ศิลปะ หลายคนยังมองว่า การวิจารณ์ศิลปะคือการพูดเกี่ยวกับผลงานศิลปะโดยทั่ว ๆ ไปเท่านั้น ยังมองไม่ลึกถึงขั้นการวิเคราะห์ผลงานเหล่านั้น จึงเป็นเหตุให้ผู้สอนศิลปะมองไม่เห็นความสำคัญของการวิจารณ์ว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของความรู้ทางศิลปะ นอกเหนือไปจากความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ และการปฏิบัติงานศิลปะ จึงทำให้ชั่วโมงศิลปะหนักไปทางปฏิบัติและหลักการทางศิลปะต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2532, หน้า 71)

การศึกษาวิชาศิลปะที่ผ่านมาก็ยังมองว่า ศิลปวิจารณ์เป็นเนื้อหาและกิจกรรมใหม่สำหรับสังคมไทย ธรรมชาติของวิชาปฏิบัติมีลักษณะขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทยโดยส่วนรวม เพราะคนไทยพฤติกรรมจะอ่อนน้อมถ่อมตน เชื้อพึงผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่าตนหรือผู้ใหญ่กว่าเป็นต้น การพัฒนาศิลปวิจารณ์จึงจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ในชั้นเรียน ฝึกหัดให้แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์และตีความผลงานศิลปะอยู่เสมอ สร้างความเชื่อมั่นในวิจารณ์ญาณของตน โดยตั้งอยู่บนเหตุผลที่ถูกต้อง (สุชาติ เกาทอง, 2537, หน้า 44) ในการเรียนการสอนศิลปะของไทยที่ผ่านมาจึงมักที่จะมุ่งสอนให้ผู้เรียนผลิตผลงานศิลปะ มากกว่าสอนให้ผู้เรียนได้เป็นผู้เสพหรือบริโภคงานศิลปะ เช่นเดียวกับที่ วอลลันซ์ (Vallance, 1986) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สิ่งสำคัญของวิชาศิลปะและการวิจารณ์ศิลปะ (the subject-matters of art and criticism) ได้กล่าวว่า การศึกษาศิลปะตามที่ได้ปฏิบัติสืบกันมานั้นก็เพื่อที่จะผลิตผลงานศิลปะ แต่มีนักเรียนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะผลิตหรือสร้างผลงานศิลปะอย่างจริงจัง และนักเรียนส่วนใหญ่เรียนเพื่อไว้ดูและเพื่อประสบการณ์ในชีวิต ดังนั้นสิ่งสำคัญของการศึกษาศิลปะนั้นควรใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความเข้าใจระหว่างนักวิจารณ์และผู้รับฟังคำวิจารณ์ ช่วยให้ผู้ดูงานศิลปะเข้าใจถึงความหมายและความรู้สึกที่จิตรกรต้องการจะสื่อ

การเรียนการสอน ศิลปศึกษาในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงมาก โดยเฉพาะในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นักการศึกษาหลายท่านได้มองเห็นถึงความสำคัญของการนำความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์และการวิจารณ์ นอกเหนือจากการสอนโดยเน้นทักษะเพียงด้านเดียว เข้ามาจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียนอย่างครบถ้วน คล้าก และซิมเมอร์แมน (Clark & Zimmerman, 1981, pp. 53-55) ได้เสนอแนะว่า การเรียนการสอนศิลปศึกษา ควรจะให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนอย่างครบถ้วนในเนื้อหาที่ประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะตามแนวเนื้อหาที่เป็น ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปะปฏิบัติ

และการวิจารณ์ จะเห็นได้ว่า การวิจารณ์ เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาด้วย (อ้อยทิพย์ พลศรี, 2533, หน้า 25)

การเรียน ศิลปวิจารณ์จะช่วยในการสังเกต การพิจารณาผลงานศิลปะอย่างมีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์ ตีความ และตัดสินคุณค่าบางอย่างที่ซ่อนเร้นอยู่ในผลงานศิลปะ ด้วยความมั่นใจ ซึ่งสถาบันการศึกษาจะมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการวิจารณ์ โดยอาจจะเริ่มต้นจากวงของผู้เรียน ผู้สอนแล้วแผ่ขยายออกไปจนถึงสังคมภายนอก (สุชาติ เกาทอง, 2537, หน้า 66) ซึ่งการฝึกให้นักเรียนได้มีทักษะในการที่จะวิจารณ์งานศิลปะทั้งที่ทำด้วยตนเองและที่ผู้อื่นทำ เป็นการฝึกให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน ฝึกให้รู้จักมองในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อจะได้มีจิตใจที่เปิดกว้าง ไม่เป็นคนที่มีจิตใจคับแคบมองมุมใดเพียงมุมเดียว (บุญเยี่ยม แยมเมือง, 2537, หน้า 8) อีกทั้งการวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ศิลปะจะสร้างประสบการณ์ความคิดอันเป็นเหตุเป็นผลให้แก่เด็ก รวมทั้งสร้างทัศนคติในทางบวกให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี (มะลิฉัตร เอื้ออานนท์, 2542, หน้า 42)

การเรียนการสอนการวิจารณ์ศิลปะที่ถูกต้องแล้ว ควรจะเป็นว่าเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้งในศิลปะไปพร้อมๆ กัน (Anderson, 1993, p. 43) การจัดประสบการณ์จากการศึกษาผลงานศิลปะให้แก่เด็ก จะทำให้การแสดงออกของเด็กเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การฝึกปฏิบัติงานศิลปะแต่เพียงด้านเดียว โดยที่ไม่มีการศึกษาให้สัมพันธ์กับการปฏิบัติย่อมไม่สามารถผลักดันให้การฝึกปฏิบัติพัฒนาไปได้ดีเท่าที่ควร การดูงานศิลปะทั่วไป ดูอย่างชื่นชมคิดวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ จะเป็นประสบการณ์ที่มีค่าต่อการเรียนรู้ หรือการฝึกปฏิบัติอย่างมาก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2532, หน้า 259-260) ซึ่งการเรียนรู้งานศิลปะโดยผ่านวิธีการวิเคราะห์ตามหลักการวิจารณ์ศิลปะ จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงงานศิลปะต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งกว่าวิธีอื่น และยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ด้วยการรับรู้ตรง ๆ (direct perception) ได้อย่างดีอีกด้วย (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2532, หน้า 72) ดังเช่น เฟลด์แมน ได้อธิบายว่า เมื่อบุคคลบังเกิดความเข้าใจในงานชิ้นนั้น ๆ ย่อมจะเกิดความพึงพอใจ ชื่นชม ในผลงานศิลปะนั้นตามมาด้วย (มะลิฉัตร เอื้ออานนท์, 2543, หน้า 34)

เฟลด์แมน (Feldman, 1982, pp. 457-488) ได้ศึกษาเรื่องการวิจารณ์ศิลปะจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางกล่าวว่า "เป้าหมายหลักของการวิจารณ์ศิลปะ คือ การสร้างความเข้าใจในคุณค่าของศิลปะด้วยวิธีการมองควบคู่กับการคิด คนดูงานศิลปะที่ได้รับการฝึกฝนมาก่อน จะพบข้อมูลและรายละเอียดอันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์คุณค่าที่มีอยู่ในงานศิลปะนั้น ๆ และข้อที่น่าสนใจก็ไม่ได้อยู่ที่ตัวรายละเอียดเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ที่ให้กระจ่างว่ารายละเอียดนั้นมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าของงานนั้นเพียงใด เมื่อมีความเข้าใจแล้ว เป้าหมาย

อีกประการหนึ่งคือ ความสุขและความพึงพอใจ ซึ่งตามปกติแล้วการที่ได้รู้ว่ามีอะไรอยู่ในงานศิลปะ ก็มีส่วนทำให้เกิดการยอมรับงานชิ้นนั้นอยู่แล้ว เมื่อได้วิเคราะห์แยกแยะอย่างมีชั้น อย่างมีระบบก็ยิ่งทำให้รู้ความหมาย และเกิดความพอใจขึ้น การวิจารณ์ศิลปะจึงเป็นผลทางปริมาณที่ช่วยสร้างความพึงพอใจในงานศิลปะให้แก่เรา"

ทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของเฟลด์แมน เป็นทฤษฎีทางการวิเคราะห์วิจารณ์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ผีความเฉียบไวในการอ่านข้อมูลต่าง ๆ ทางศิลปะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และ ความชื่นชมในผลงานศิลปะ ซึ่งความเข้าใจในที่นี้หมายถึง การที่เราสามารถพิจารณาตัวงานศิลปะขึ้นได้ก็ตาม เราสามารถหาความหมายในผลงานนั้นได้ด้วยตัวเอง ส่วนการแสวงหาความหมายในตัวผลงานนั้น ผู้ดูต้องอ่านข้อมูลที่เป็นข้อมูลในด้านคุณภาพของส่วนประกอบของงานได้ อันหมายถึง เส้น สี รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว เทคนิค วิธีการ (ขั้นที่1) และหลักการ (องค์ประกอบศิลป์) บางอย่างที่สุดดคล้อยในผลงานนั้น (ขั้นที่ 2) และข้อมูลนี้เองก็จะเป็นกลไกนำมาซึ่งการวิเคราะห์หาความหมาย (ขั้นที่ 3) ตลอดจนการตัดสินประเมินผลว่างานชิ้นนั้นสามารถสื่อตัวเองได้เพียงไร (ขั้นที่ 4) เมื่อหาหนทางในการทำความเข้าใจกับผลงานศิลปะนั้นแล้ว จนกระทั่งสามารถเข้าใจได้ว่าผลงานศิลปะนั้นสื่อความหมายใดกับเรา บุคคลนั้นย่อมเกิดความชื่นชมพึงพอใจหรือเห็นคุณค่าในผลงานศิลปะนั้นตามมา (นวลลออ ทินานนท์, 2539, หน้า 43)

ทฤษฎี สุนทรียศึกษา ของ โบรดี เป็นระบบการเรียนการสอนวิชาศิลปะ โดยหัวใจของทฤษฎีนี้อยู่ที่สิ่งที่โบรดีเรียกว่า "การรับรู้อย่างมีศิลปะ" (artistic perception) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของสุนทรียศึกษา การรับรู้อย่างมีศิลปะนี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการรับรู้สองทางคือ ความรู้ซึ่งอย่างมีสุนทรีย (aesthetic apprehension) และการวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ (analysis into parts) และสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิด ความรักอย่างรู้แจ้ง (enlightened cherishing) นั่นคือความสามารที่จะรักและเห็นคุณค่าของสิ่งอันเป็น สุนทรียวัตถุ (aesthetic objects) เพราะได้รู้แจ้งถึงคุณค่าของสุนทรียวัตถุ นั้น ๆ โดยสื่อที่เตรียมใช้ในการเรียนการสอนนั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่เลือกสรรให้เหมาะกับเนื้อหาต่าง ๆ โดยมีครุณาไปใช้เพื่อสร้างประสบการณ์ความรู้ และคุณค่าแก่ผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ตามที่ระบุอยู่ในทฤษฎี เพื่อให้ผู้เรียนได้รับผลนั้นปลายก็คือ เกิดความรักอย่างมีเหตุผลต่องานศิลปะ (มะลิจิตร์ เชื้ออานนท์, 2542, หน้า 58-61)

จากความสำคัญของทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของเฟลด์แมน ซึ่งเป็นทฤษฎีทางการวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ผีความเฉียบไวในการอ่านข้อมูลต่าง ๆ ทางศิลปะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความชื่นชมในผลงานศิลปะ และจากความสำคัญของทฤษฎีสุนทรียศึกษาของโบรดี ซึ่งเป็นระบบการเรียนการสอนวิชาศิลปะ โดยหัวใจของทฤษฎีนี้อยู่ที่ การรับรู้อย่างมีศิลปะ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของสุนทรียศึกษา การรับรู้อย่างมีศิลปะนี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ

การรับรู้สองทางคือ ความรู้ซึ่งอย่างมีสุนทรีย์ และการวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ และสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดความรักอย่างรู้แจ้ง นั่นคือความสามารถที่จะรักและเห็นคุณค่าของสิ่งอันเป็นสุนทรีย์วัตถุ หรือ ผลงานศิลปะนั่นเอง ทำให้ข้าพเจ้าจึงมีแนวความคิดที่จะสร้างแบบฝึกการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ขึ้นโดยนำสองทฤษฎีนี้มาวิเคราะห์ผสมผสานเชื่อมโยงเพื่อใช้เป็นแนวคิดหลักในการสร้างแบบฝึก

จากเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น และเนื่องจากการวิจารณ์ศิลปะเป็นเรื่องที่กำหนดให้มีการเรียนการสอนในวิชาทัศนศิลป์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 แต่กลับถูกละเลยไม่เห็นความสำคัญในการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่จะเน้นเฉพาะการสอนให้นักเรียนเป็นผู้ที่สร้างงานศิลปะมากกว่าจะเป็นผู้ที่ชื่นชม เข้าใจ และเห็นคุณค่าของงานศิลปะ ซึ่งสังคมไทยจึงเกิดปัญหาตามมาคือมีสถานที่ที่มีงานศิลปะแสดงมากมายแต่ขาดคนดู ซึ่งปัญหานี้ควรเริ่มจากการศึกษาเป็นสำคัญ อีกทั้งเอกสารและสื่อการเรียนการสอนที่ให้ความรู้เรื่องการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะสำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจำนวนน้อย รวมทั้งแนวโน้มหลักสูตรวิชาศิลปะในระดับมัธยมศึกษาต่อไปจะกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในวิชาทัศนศิลป์ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ ประเมินค่างานทัศนศิลป์ ไว้อย่างชัดเจนมากขึ้น โดยได้ศึกษาจากเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจในการสร้างแบบฝึกนี้ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสื่อการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปวิจารณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับนักเรียน ที่จะได้สามารถฝึกการวิจารณ์ศิลปะได้อย่างทั่วถึง และสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจในการเรียนศิลปะมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของแบบฝึกการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะ ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้มีแบบฝึกการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนฝึกวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะอย่างมีเหตุผล เป็นระบบขั้นตอน
2. เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมทางด้านการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะสำหรับครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2

3. เป็นแนวทางให้ครูผู้สอนได้นำไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนในการฝึกวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะ
4. เป็นแนวทางในการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะให้แก่นักเรียน ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
5. เป็นแนวทางสำหรับครูและผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาแบบฝึกการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะในระดับชั้นอื่น ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตพิบูลบำเพ็ญ
2. กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตพิบูลบำเพ็ญ จำนวน 40 คน โดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster sampling) 1 ห้องเรียน
3. ตัวแปร คือประสิทธิภาพของแบบฝึกการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะ หมายถึง การแสดงออกทางด้านความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่อการรับรู้ผลงานศิลปะ ตามขั้นตอนของกระบวนการวิจารณ์ศิลปะ ดังนี้
 - 1.1 ขั้นการบรรยาย (description) คือขั้นที่ผู้เรียนจะสำรวจดูสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในทันทีทันใด
 - 1.2 ขั้นการวิเคราะห์โครงสร้าง (formal analysis) ขั้นนี้เป็นการที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งที่ผู้วิเคราะห์ได้สำรวจไว้ในขั้นแรก เพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงองค์ประกอบทางศิลปะของผลงานนั้น
 - 1.3 ขั้นการตีความ (interpretation) ขั้นนี้เป็นการหาความหมายหรือข้อสันนิษฐานที่เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกที่ผู้เรียนได้รับจากผลงานศิลปะชิ้นนั้น
 - 1.4 ขั้นการประเมินหรือตัดสิน (evaluation or judgment) ขั้นนี้เป็นการพิจารณาตรวจสอบถึงเจตนาและผลที่เกิดของงานศิลปะชิ้นนั้นโดยใช้หลักเกณฑ์และเหตุผลในการประเมินหรือตัดสิน

2. แบบฝึกการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะ หมายถึง สื่อการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้ในการฝึกวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยยึดหลักแนวทางจากหลักทฤษฎีสุนทรียศึกษาของ แฮร์ โบริติ และ ทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมัน เบิร์ก เฟลด์แมน โดยผ่านการทดลองและปรับปรุงด้วยการหาประสิทธิภาพของแบบฝึก ซึ่งมีเนื้อหาการฝึก 4 ชุด ดังนี้

2.1 แบบฝึกชุดที่ 1 ชื่อชุด “รับรู้โน้ตสน” มีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการรับรู้ส่วนประกอบมโนทัศน์หรือส่วนประกอบการเห็นทางศิลปะ ได้แก่ เส้น สี รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก พื้นผิว และกระบวนการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะขั้นที่ 1 คือขั้นการบรรยาย โดยการฝึกให้บรรยาย พรรณนา ตามลักษณะที่เห็นจากภาพ

2.2 แบบฝึกชุดที่ 2 ชื่อชุด “หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์” มีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการรับรู้ด้านโครงสร้างของภาพซึ่งก็คือเรื่องของหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ ความสมดุล จุดสนใจ จังหวะ และกระบวนการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะขั้นที่ 2 คือ ขั้นการวิเคราะห์โครงสร้าง โดยการฝึกให้วิเคราะห์โครงสร้างของภาพตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

2.3 แบบฝึกชุดที่ 3 ชื่อชุด “จินตภาพความงาม” มีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับความหมายเส้น สี พื้นผิว ที่สื่อความหมายในทางศิลปะ และกระบวนการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะขั้นที่ 3 คือ ขั้นการตีความ โดยการฝึกการรับรู้ค้นหาความหมาย ความรู้สึกที่ผลงานศิลปะสื่อแสดงถึง เป็นการตีความเรื่องราวของภาพ ให้ตีความหมายของภาพที่กำหนด ได้แก่ ความหมาย เรื่องราว อารมณ์

2.4 แบบฝึกชุดที่ 4 ชื่อชุด “สื่อความตามคิด” มีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการทำความเข้าใจในการดูผลงานศิลปะและหลักเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าของผลงานศิลปะ และกระบวนการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะขั้นที่ 4 คือ ขั้นการประเมินหรือตัดสิน โดยการฝึกเกี่ยวกับการพิจารณาตรวจสอบว่างานศิลปะนั้นสนองหรือสื่อความหมายได้ตามที่เจ้าของผลงานต้องการจะสื่อหรือไม่ โดยใช้หลักเกณฑ์และเหตุผลในการประเมินหรือตัดสิน

3. ประสิทธิภาพของแบบฝึก หมายถึง ผลการใช้แบบฝึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แล้วนำไปฝึกกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างจนเกิดการเรียนรู้ในระดับที่น่าพอใจโดยกำหนดเป็นเกณฑ์ 80/80

80 ตัวแรก หมายถึง จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างร้อยละไม่ต่ำกว่า 80 ที่ทำแบบฝึกหัดแต่ละชุดผ่านคะแนนจุดตัด C1

80 ตัวหลัง หมายถึง จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างร้อยละไม่ต่ำกว่า 80 ที่ทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะหลังจากเรียนครบทุกแบบฝึกแล้วผ่านคะแนนจุดตัด C2

4. คะแนนจุดตัด C1 , C2 หมายถึง ระดับคะแนนจุดตัด ซึ่งได้จากการใช้ดุลยพินิจของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านการสอน 10 ปีขึ้นไป จำนวน 3 คน

4.1 คะแนนจุดตัด C1 หมายถึง คะแนนจุดตัดแบบฝึกหัด

4.2 คะแนนจุดตัด C2 หมายถึง คะแนนจุดตัดแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

5. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ หมายถึง เครื่องมือวัดความรู้ ความสามารถในการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะของนักเรียน หลังจากฝึกด้วยแบบฝึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น